

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 74 (2024), 159-175.

Geliş/Received: 04.07.2024

Kabul/Accepted: 18.10.2024

DOI: 10.46955/ankuayd.1510619.

(Araştırma Makalesi/Research Article)

TÜRKİYE- İSRAİL İLİŞKİLERİ EKSENİNDE TÜRKİYE'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI VE FİLİSTİN MESELESİNE YAKLAŞIMI (1948-1958)

ON THE AXIS OF TÜRKİYE-ISRAEL RELATIONS: TURKEY'S MIDDLE EAST POLICY AND APPROACH TO THE PALESTINIAN ISSUE (1948-1958)

MEHMET ALİ DURAN*

ÖZ

Türkiye, 1948-1958 yılları arasında Orta Doğu politikasında dinamik ve çok boyutlu bir yaklaşım benimsemiştir. Bu dönemde Türkiye, Orta Doğu'nun jeopolitik önemini ve ulusal çıkarlarını gözeterek politikalarını şekillendirmiştir. Türkiye'nin Orta Doğu politikası, Batı devletlerle olan ilişkileri ve bölgesel istikrarı sağlama çabaları çerçevesinde belirlenmiştir. İsrail'in 14 Mayıs 1948'de kurulması, bölgedeki dengeleri değiştiren önemli bir gelişme olmuştur. Müslüman ülkeler arasında Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası gelişmeler ışığında İsrail'i tanıma kararında, Batılı devletlerle olan ilişkileri ve ABD'nin Türkiye-İsrail ilişkilerini geliştirme yönündeki çabaları etki etmiştir. Bu dönemde Türkiye, Batı ile ilişkilerini güçlendirmek ve Soğuk Savaş'ın etkileriyle uluslararası dengelerde yerini sağlamlaştırmak istemiştir. Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkileri her zaman istikrarlı bir seyir izlememiştir. Filistin meselesi ve Arap-İsrail çatışmaları, Türkiye'nin Orta Doğu politikasını doğrudan etkilemiştir. Türkiye, bir yandan Filistin halkının haklarını savunurken diğer yandan da bölgedeki barış ve istikrarı koruma çabalarını sürdürmüştür. Türkiye'nin Filistin politikası, bölgesel dinamikler ve uluslararası dengelere bağlı olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin politikası zaman zaman Arap ülkeleriyle uyumlu, bazen de Batı eksenli olmuştur. Genel olarak, 1948-1958 yılları arasında Türkiye, hem İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye hem de Arap dünyası ve Filistin ile ilişkilerini dengelemeye özen göstermiştir. Bu çalışmada konu Türk arşiv belgeleri temelinde, süreli yayınlar ve telif eserler ışığında ele alınarak objektif bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Filistin, İsrail, Orta Doğu, Türkiye, Türk-İsrail İlişkileri

ABSTRACT

Türkiye adopted a dynamic and multidimensional approach in its Middle East policy between 1948 and 1958. During this period, Türkiye shaped its policies by taking into account the geopolitical importance and national interests of the Middle East. Türkiye's Middle East policy has been determined within according to its relations with Western states and its efforts to ensure regional stability. The establishment of Israel on May 14, 1948 was an important development that changed the balances in the region. Among the Muslim countries, Türkiye's decision to recognize Israel in the light of regional and international developments was influenced by its relations with Western states and the United States' efforts to improve Türkiye-Israel relations. During this period, Türkiye wanted to strengthen its relations with the West and strengthen its place in international balances with the effects of the Cold War. Türkiye's relations with Israel have not always been stable. The Palestine issue and the Arab-Israeli conflicts have directly affected Türkiye's Middle East policy. While defending the rights of the Palestinian people, Türkiye has also continued its efforts to maintain peace and stability in the region. Türkiye's Palestine policy has been shaped depending on regional dynamics and international balances. In this context, Türkiye's policy has sometimes been compatible with Arab countries and sometimes Western-oriented. In general, between 1948 and 1958, Türkiye took care to both improve its relations with Israel and balance its relations with the Arab world and Palestine. In this study, the relationship has been tried to be presented objectively, on the basis of Turkish archive documents, in the light of periodicals and copyrighted works.

Keywords: Türkiye, Palestine, Israel, Middle East, Foreign Policy, Türkiye-Israeli Relations

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, mehmetaliduran66@gmail.com, ORCID: [0000-0003-0131-8099](https://orcid.org/0000-0003-0131-8099)

Extended Abstract

Türkiye's relations with Israel have been the fundamental issue that shapes the Palestine issue and the Middle East policies at the same time. In addition, Türkiye's relation to the West has had both positive and negative impact on shaping its relations with the Middle East for a long time, from different aspects among the factors affecting Türkiye's Middle East policy, history, geography and social factors, as well as the foreign policy preferences of political elites and the geopolitical structure of the region. In addition to all these factors, the Western connection has been one of the main determining factors in Türkiye's policies towards the region. Türkiye's connection to the West has had a positive or negative impact on shaping its relations with the Middle East in various aspects for a long time. After the proclamation of the Republic, Türkiye's political approach towards the Palestine issue, especially in the Middle East, continued relatively positively until the World War II. However, Türkiye viewed Arab national independence movements positively during World War II. Although Turkish-Arab relations were relatively good during World War II, relations deteriorated in the post-war period after the establishment of Israel and the recognition of Israel by Türkiye in 1949. This recognition event undoubtedly took place as an inevitable result of Türkiye's close relations with the West. Although one of the main factors determining Turkish -Arab relations is historical and cultural ties, the most important factor that determined Turkish-Arab relations after both World Wars was Türkiye's political harmony with the West and/or its adoption of the political, cultural and social ideas of the West. However, while this situation negatively affected Turkish-Arab relations, the establishment of Israel and Türkiye-Israeli relations became one of the basic foundations of Turkish -Arab relations. Türkiye's relations with Israel and Western states have been one of the main factors determining both the Palestinian issue and its relations with the Arabs.

During the 1923-1945 period, Türkiye adopted a neutral policy towards both the Middle East in general and the Palestine issue in particular. One of the most fundamental issues affecting Türkiye's relations with Israel and the Arab countries in the region was the Palestine issue. However, Türkiye's attitude began to shape in line with the approaches of Western states after the establishment of Israel. Soviet Russia's demand for land from Türkiye after the Second World War was an important factor in Türkiye's pursuit of a pro-Western policy. In this context, Türkiye's relations with Israel, its Middle East policy and its approach to the Palestine issue have been shaped within the framework of a pro-Western defense mechanism against Soviet Russia and communism. Thus, after the Second World War, Soviet Russia's territorial demands paved the way for Türkiye to get closer with the United States, and Türkiye's relations with the Middle East world has weakened while turning to the West due to the security concerns.

This study focuses on international relations, especially the establishment of Israel, Turkish-Arab relations, Arab-Jewish conflicts in Palestine, and regional developments. Within the framework of relations between Türkiye and Israel, the main goal of this study to analyze Türkiye's approaches towards middle east and palestine issue, the influence of western countries, especially USA, on Türkiye, the establishment of Israel, the subsequent Arab-Jewish conflicts, and general developments in the region during the 1948-1958 period. The factors influencing Türkiye-Israel relations have been the roles of the Arab states in the Middle East towards the West and their approaches to the Palestine issue. Considering this, within the framework of Türkiye and Israel relations, the study aims to reveal the foundation of Türkiye's approach towards Middle East and Palestine issues, in the light of archive documents and other sources.

Giriş

Cumhuriyet'in ilanından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türkiye'nin genel olarak Orta Doğu'ya, özelinde de Filistin konusuna yönelik siyaseti görel olarak tarafsız olmuştur. Esasında bu siyasi yaklaşım 1948'den itibaren ise Türkiye'nin Arap-İsrail çatışmasına yönelik temel siyaseti olarak kalmıştır. Türkiye'nin Filistin meselesi konusunda yaklaşımı başlangıçta Filistin'in paylaşılmasına karşı bir tutumken, bu tutum İsrail'in kurulmasından sonra değişmiştir. Türkiye'nin Araplarla ilişkileri, genel anlamda Batı'ya, özel olarak ise Amerika Birleşik Devletleri'ne vermiş olduğu taahhütlere bağımlı ilerlemiştir. 1946'da Sovyet Rusya'nın Türkiye'den toprak talep etmesi ve buna karşı ABD ve İngiltere'nin Türkiye'ye vermiş olduğu destek, 1946-1964 yılları arasında Türk dış politikasını belirleyen en temel etken olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin Orta Doğu politikası, Sovyetler Birliği ve komünizme karşı bir savunma mekanizması oluşturmak için Batı yanlısı politikasının bir uzantısı olarak şekillenmiştir. Türk-Arap ilişkileri, Araplar arasındaki bağımsızlık mücadelelerinin devam ettiği

1946-1950 yılları arasında Türkiye’nin İsrail’i tanınması sebebiyle oluşan rahatsızlığa rağmen normal bir doğrultuda ilerlemiştir.¹

Sovyet Rusya’nın İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’den bir takım toprak talebi, Türkiye ile Rusya’yı karşı karşıya getirmiştir. Bu durum Türkiye’yi yeni destek arayışına itmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere’nin başat güç olmaktan uzaklaşması ve yerine ABD’nin bu misyonu üstlenmesi üzerine Türkiye Rusya’ya karşı ABD desteğini almaya yöneltmiştir. Ayrıca Sovyet Rusya’nın Türkiye gibi devletlere baskı yaparak Orta Doğu’ya nüfuz etme çabası da Türkiye’yi Batı’ya yöneltmiştir. Türkiye güvenlik kayguları nedeniyle yönünü Batı’ya dönerken, Arap dünyasıyla ilişkileri de tam aksi yönde zayıflamıştır.²

Türkiye’nin İsrail ve bölgedeki Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini etkileyen en temel konulardan biri Filistin meselesi olmuştur. Araplarla Yahudiler arasında Filistin konusunda yaşanan çatışmalar bölgesel boyuttan, uluslararası bir boyuta taşınmıştır. Filistin meselesinin çözümü için Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 15 Mayıs 1947’de “B.M. Özel Komisyonu (Specail Commission for Palestine) (UNSCOP) kurulmuştur. Komisyon Avustralya, Kanada, Çekoslovakya, Hindistan, İran, Hollanda, Peru, Yugoslavya, İsveç, Uruguay ve Guatemala’nın yer aldığı 11 devletin temsilcilerinden oluşmaktadır. Komisyonun görevi Filistin meselesiyle ilgili olayları tespit etmek ve bunları inceleyerek bu meselenin çözümü için uygun teklifler sunmaktır. Bu bağlamda komisyon tarafından Filistin’de yapılan incelemeler sonucu hazırlanmış olan rapor 31 Ağustos 1947’de B.M. Genel Sekreterliğine göndermiştir. Raporda 11 tavsiye haricinde Komisyon üyelerince genel olarak kabul edilmiş olan, Filistin’in iktisadi bir birlik olarak kalması koşuluyla Araplar ile Yahudiler arasında taksimi ve Filistin’in federal bir devlet haline getirilmesi yönünde iki plan sunulmuştur.³ Bu öneri de oybirliği ile kabul edilmiş olan azınlık ve çoğunluk planı olacak şekilde iki farklı plan sunulmuştur. Azınlık planında Kudüs başşehir olmak üzere, Arap ve Yahudi Devletlerinden meydana gelecek bağımsız bir Filistin Federal Devleti kurulması öngörülmüştür. Çoğunluk planında ise bir Arap bir de Yahudi Devleti kurulması, Kudüs şehrine ise milletlerarası bir statü verilmesi önerilmiştir.⁴ İngiliz manda idaresinin sona ereceği zamana kadar İngiliz manda yönetiminde kalan Filistin konusu 29 Kasım 1947’de İngiltere tarafından Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna taşınmıştır.⁵ Filistin konusunda yürütülen müzakereler sonucunda Tali Komisyon, B.M. Özel Komisyonunun sunmuş olduğu taksim planını dikkate alarak, Filistin’de biri Arap diğeri Yahudi olmak üzere iki müstakil devlet, milletlerarası rejime tabii bir Kudüs şehri ve bu üç parça arasında bir iktisadi birlik kurulması kararını benimsemiştir. Filistin’in taksimini ihtiva eden Taksim Planı 29 Kasım 1947 tarihinde B.M. Genel Kurulunda oylamaya sunulmuştur. ⁶ 13 muhalif oya karşı 33 oyla kabul edilmiştir. 10 çekimser, 13 muhalif oya karşı 29 kabul oyu ile Filistin Taksim Planı tasarısı kabul edilmiştir. Türkiye delegasyonu bu tasarının aleyhinde oy kullanırken, Arap devletlerinin delegasyonları ise ilk günden itibaren Taksim Planı aleyhinde tutumlarını sürdürmüştür.⁷

Araplar arasında yükselen Arap milliyetçiliğinin⁸ de etkisiyle Filistin meselesine karşı Türkiye’nin tutumu Türk-Arap ilişkilerini etkilemiştir. Bu bağlamda Türkiye Filistin meselesi konusunda Arap görüşünü destekleyerek 29 Kasım 1947 tarihinde ki Taksim Planı için ret oyu kullanmasına kadar geçen sürede Arapların yanında yer alması Arap devletlerinde memnuniyet yaratmıştır. Türkiye’nin bu tutumu sonrasında çeşitli Arap devletlerinden Türkiye’nin kararına yönelik teşekkür telgrafları gönderilmiştir. Lübnan, Suudi Arabistan, Yemen, Irak, Suriye ve Mısır Türkiye’nin Taksim Planı kararından dolayı göndermiş oldukları mektupta Filistin savaşından Araplara göstermiş olduğu destekten dolayı teşekkür ederek, minnettarlıklarını bildirmişlerdir. Suudi Arabistan Dışişleri Bakan vekili Yusuf Yasin Türkiye’nin Filistin konusundaki yaklaşımıyla ilgili telgrafında, Filistin hakkında verilen adaletsiz ve tecavüzkâr karara karşı Birleşmiş Milletler ’de Türk Delegasyonunun şerefli hareket tarzından dolayı

¹ Kemal H. Karpat, *Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çev. Recep Boztemur, Ankara: İmge Kitabevi, 1. Baskı, 2001, 169-171; Kemal H. Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Ortadoğu’da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, Çev. Recep Boztemur, İstanbul: Timaş Yayınları, 4. Baskı, 2019, 268-270.

² Sabit DUMAN, *Modern Ortadoğu’nun Oluşumu*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 1. Baskı, 2010, 408-409.

³ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2599-21860-1.

⁴ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2631-22151-1; Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989, 85-88.

⁵ Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, 88.

⁶ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2599-21860-1.

⁷ Walter Hollstein, *Filistin Sorunu, Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi*, Çev. Cemal A. Ertuğ, İstanbul: Yücel Yayınları, 1975, 213.

⁸ Filistin meselesi temelinde yaşanan Arap-İsrail savaşlarında Arap milliyetçiliğinin önemli bir rolü olmuştur. Bu bağlamda Filistin meselesine destek olmak için çeşitli Arap ülkelerinde örgütler kurulmuştur. Örneğin Irak’ta, Irak Muthanna Kulübü, Filistin için fon toplayan Filistin Savunma Komitesi’ni kurmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yaşam Karaçay Çelik, “Irak’ta Arap Milliyetçiliği ve Gençlik Örgütlenmeleri”, *Anasay*, S. 22, 2022, 343-362.

Türkiye'ye şükranlarını sunduğunu ifade etmiştir. Şam'da ise Türkiye'nin kararı olumlu karşılanarak Türk Elçiliği önünde dostluk gösterileri yapılırken, Suriye Başbakanı ve Dışişleri Bakanı 'da Türkiye Elçiliğine bizzat gelerek Suriye Hükümeti'nin minnettarlığını bildirmiştir.⁹ Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Türkiye'nin Filistin meselesi ile ilgili vermiş olduğu karar sonrası Türkiye'ye karşı oluşan dostane yaklaşım ve iyi ilişkiler Taksim kararı oylamasını izleyen günlerde yaşanan gelişmeler sonrası Türkiye'nin Arap ülkeleriyle olan ilişkileri günden güne bozulmaya başlamıştır. Bu ilişkilerin soğumaya başlamasının ilk adımı Türkiye'nin Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyeliği olmuştur.¹⁰

Filistin Taksim Kararı ve İsrail'in Tanınmasının Etkileri

Mayıs 1948'de İngiliz manda idaresinin sona ermesiyle birlikte Yahudilerce ilan edilmiş olan İsrail Devleti sonrası Filistin'de de yeni bir safha başlamıştır. 15 Mayıs'ta İsrail Devleti'nin kurulmuş olduğu Tel Aviv'de teşkil edilmiş geçici Yahudi hükümeti tarafından ilan edilmesiyle birlikte Arap Devletleri kuvvetleri tarafından Yahudi birliklerine karşı askerî harekât başlamıştır.¹¹ Mayıs 1948'de İngiliz Manda İdaresinin sona ermesiyle bölgedeki çatışmalar artmıştır.¹² Bölgede yaşanan Arap Yahudi çatışmaları sonrası Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 22 Mayıs 1948'de ateşkesin sağlanması yönünde kararlar alınmıştır. Bölgedeki çatışmalar devam ederken Filistin'de sona ermiş olan İngiliz manda idaresi sonrası bölgede başat güç haline gelen ABD İngiltere'nin yerini doldurmuş ve İsrail Devletini fiilen tanıyan ilk ülke olmuştur. 17 Mayıs'ta ise Sovyetler Birliği İsrail'i tanımıştır. Daha önce Orta Doğu bölgesinde manda idareleri olan İngiltere ve Fransa ise İsrail'i tanıma konusunda farklı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bidault 2 Haziran 1948'de Fransız meclisinde vermiş olduğu demeçte, "İsrail ne kanuni ne de hakikatte bir devlet değildir" ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca Kasım 1947'de Filistin'in taksimi hakkında ileri sürdüğü şartlar tatbik edilmemiştir. Onun için ne kanuni ne de hakikatte bir devlet olmayan İsrail'i ne zaman ve hangi şartlar altında bir devlet olarak tanıma hakkının Fransız Hükümetine bırakılması arzu edilir bir keyfiyet olduğunu belirtmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin ise 9 Haziran 1948'de Avam Kamarasında yaptığı konuşmada İsrail konusunda, İngiltere'nin İsrail Devletini tanıması için hiçbir mecburiyeti olmadığını, İngiliz hükümeti Yahudi devletini tanımayı ancak kendi görüşüne göre ve milletlerarası kanunlar dahilinde inceleyeceğini, Filistin'de hiçbir hükümet veya şahsın İngiliz Hükümeti tarafından tanınmadığını ifade etmiştir. Türk Hükümeti ise İsrail'i tanıma kararı almadan önce Filistin davasının Türkiye için ehemmiyeti sebebiyle sıkı bir tetkikte bulunmuş ve yaşanan gelişmelere göre tanıma keyfiyetinin ilk etapta mukabele edilmesi gerektiğine karar vermiştir. Bu arada bölgede yaşanan Arap Yahudi çatışmalarının sonlandırılması, Güvenlik Konseyi aracılığı ile taraflarca dört haftalık ateşkes kararı alındığını ve tarafların 1 Haziran'a kadar kararlarını bildirmelerini talep etmiştir. Bu ateşkes kararı taraflarca kabul edilmesine rağmen çatışmalar devam etmiştir. Ancak girişilen teşebbüsler sonrası ateşkes kararı alınmıştır. 11 Haziran Cuma günü saat 6'dan itibaren 28 günlük bir süre ile çatışmaların durdurulması Araplar ve Yahudiler tarafından kabul edilmiştir.¹³

Filistin'de biri Yahudi diğeri Arap iki müstakil devlet kurulması kararı sonrası dünyanın çeşitli yerlerinden Filistin'e göçler artmıştır. Böylece Arap ve Yahudi nüfusu demografik olarak değişmeye başlamıştır.¹⁴ İsrail Devleti'nin kurulmasından önce bölgedeki demografik yapı Müslüman Araplar lehine olmayı sürdürmüş olsa da ¹⁵ Araplar lehine olan nüfus yapısı bölgedeki Arap Yahudi çatışmaları sonucu değişmiştir. Arap Yahudi çatışmaları neticesinde Arap kuvvetlerinin mağlup olması Filistin'den büyük bir mülteci akınının meydana gelmesine sebep olmuştur. Henüz Mayıs ayında bu mültecilerin toplamı 250.000'e ulaşmıştır.¹⁶ Arap kuvvetlerinin Yahudi güçlerine karşı bir başarı elde edememesi İsrail'in elinde olan bölgelerdeki Arap nüfusun azalmasına neden

⁹ BCA, 30-10-0/266-793-49.

¹⁰ Süleyman Özmen, *Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*, İstanbul: IQ KÜLTÜR Sanat Yayıncılık, 2001, 257.

¹¹ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2392-20719-1.

¹² BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2599-21860-1.

¹³ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2392-20719-1.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Ali Duran, *İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye Üzerinden Yapılan Yahudi Göçleri (1939-1945)*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2021.

¹⁵ 1947 yılı sonunda Filistin'de 1.300.000 Arap yaşarken bunlardan 1.170.000'i Müslüman, 130.000'i ise Hristiyanlardan oluşmaktadır. Bu nüfusun 700.000'i o günkü İsrail Devletini teşkil eden topraklara yerleşen nüfustur. Hristiyan nüfus; Ortodoks, Katolik Latin, Maruni gibi muhtelif mezheplere ayrılırken Araplara ilaveten burada Dürzi, Çerkez, Ermeni gibi azınlık gruplar da yaşamaktadır. Arapların 850.000'i köy, 400.000'i şehir ve 60.000'i ise bedevi hayat yaşayan nüfustan meydana gelmiştir. BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2391-20703-1.

¹⁶ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2391-20703-1.

olmuştur. Hatta İsrail'in elinde tuttuğu bölgelerde Arapların sayısı 700.000 ile 750.000 arasında azalmıştır.¹⁷ Bu göçlerde Yahudi grupların işlemiş oldukları şiddet ve öldürme olayları etkili olmuştur. Örneğin Deir-Yassin köyü hadisesi bu olaylardan en çarpıcısı olmuştur.¹⁸

Filistin'de Araplar ve Yahudiler arasında yaşanan şiddet olayları ve bir türlü son bulmayan çatışmalar Türkiye'nin hem bölge ülkeleriyle ilişkilerini hem de İsrail ile ilişkilerini doğrudan veya dolaylı yoldan etkilemeyi sürdürmüştür. Filistin'de Araplar ve Yahudiler arasında yaşanan şiddet olaylarını ve çatışmaları sonlandırmak için Aralık 1948'de B.M. Genel Kurulu'nda geniş yetkilere sahip üç üyeli Filistin Uzlaştırma Komisyonu (ABD ve Fransa'nın yanı sıra Türkiye'nin de yer aldığı) adında bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir.¹⁹ Arap-İsrail savaşı sırasında taraflar arasında uzlaşmayı sağlamak için komisyonun kurulması yönündeki karara Arap devletleri aleyhte oy kullanırken, Türkiye Arapların aksine lehte oy kullanmıştır. Bu bağlamda Arap devletlerinin şiddetle karşı çıktıkları Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nda Türkiye'nin Fransa ve ABD ile birlikte yer alması, Türkiye'nin uzun süredir süregelen Arap yanlısı politikadan uzaklaştığının göstergesi olmuştur. Türkiye'nin böyle bir yaklaşım benimsemesinin altında yatan sebep İslam ruhu veya İslam birliği fikrinden ziyade kendi güvenlik sorunundan kaynaklı olmuştur. Sonuç olarak Türkiye bölgedeki çatışmaları önleyecek ve barışı sağlayacak oluşumların içinde yer almaya yönelmiştir. Türkiye'nin Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyeliği, Filistin meselesinde bağımsız bir tavır takınmaya başlaması Arap devletleri nezdinde tepkiyle karşılanmıştır.²⁰ Ancak Arap devletlerinin Türkiye'ye karşı tavır koymasının asıl sebebi Türkiye'nin 1949 yılında İsrail'i tanıması olmuştur.²¹ Türkiye tarafından İsrail'in tanınmasıyla birlikte Türk-İsrail ilişkileri ve iş birliği de gelişim göstermeye başlamıştır.²²

Diğer yandan Kudüs'ün statüsü ile ilgili Filistin Uzlaştırma Komisyonu bir Tali Komite teşkil ederek Kudüs'ün uluslararası bir statüye tabii olması için bir projenin hazırlanmasını istemesi sonrası proje Kasım 1949'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda görüşülmesine karar verilmiştir. 1949 Kasım ayında ki BM Genel Kurulunda Tali Komitenin Kudüs'le ilgili projesi görüşülme sürecinde Ürdün gibi bazı Arap devletleri, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına telgraf göndererek Kudüs'ün uluslararası bir statü kazanması yönündeki komite kararının aleyhinde oy kullanılmasını rica etmiştir. Ancak Türkiye'nin Uzlaştırma Komisyonunda bir temsilcisinin bulunmamasından kaynaklı BM Genel Kuruluna sunulmuş olan Komite kararını desteklemeyerek aleyhte oy kullanılmasının mümkün olmadığı belirtmiştir. Genel Kurula sunulmuş olan proje harici daha iyi bir projenin hazırlanması durumunda kabul etmekte bir sakınca olmadığı Türkiye tarafından dile getirilmiştir. Ancak Komisyon tarafından hazırlanmış olan proje Kudüs'ün tamamen uluslararası bir statüye kavuşması yönünde olmamıştır. Başta Avustralya olmak üzere karar merciinde olan bazı devletler Kudüs'ün statüsü konusunda daha da ileriye gidilmesini talep etmiştir. Bu esnada Mısır Hükümeti de Türkiye'ye müracaat ederek Kudüs konusunda ileri tekliflerin kabul edilmemesini rica etmiştir. Türkiye ise konuya farklı bir çerçeveden yaklaşarak, hem Komisyonun önceki tekliflerine sadık kalmak hem de Sovyet Rusya'nın bu bölgeye nüfuz etmesini önlemek ve Türkiye'ye Arap devletlerince yapılan müracaatları dikkate almak adına Avustralya'nın teklifini kabul etmemiştir. Türkiye dahil ABD, İngiltere, Yugoslavya, Uruguay, Güney Afrika, İsveç, Norveç, İzlanda, Guatemala, Danimarka, Kostarika, Kanada ve en dikkat çeken ülke İsrail'de Kudüs'ün statüsü konusunda aleyhte oy kullanmış olmasına rağmen teklif kabul edilmiştir.²³

Türkiye'nin NATO'ya Girişinin Etkileri

14 Mayıs 1950 seçimleriyle Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı yerini Demokrat Partiye bırakmıştır.²⁴ Demokrat Parti'nin seçimleri kazanması ile birlikte Türkiye'de hem çok partili sistemin gerekliliği kanıtlanmış hem de demokratikleşme yolunda önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde iç ve dış politikada önemli gelişmeler yaşanırken, Orta Doğu'daki gelişmeler dış politikada ana gündem maddelerinden biri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası yönünü Batıya dönmüş olan Türkiye, Demokrat Parti döneminde de bu politik yaklaşımını

¹⁷ Peter Mansfield, *Ortadoğu Tarihi*, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul: Say Yayınları, 1. Baskı, 2012, 338-340.

¹⁸ Ribhi Halloum, *Belgelerle Filistin Dün, Bugün, Yarın*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1989, 39.

¹⁹ Duman, *Modern Ortadoğu'nun Oluşumu*, 409-410; Halloum, *Belgelerle Filistin Dün, Bugün*, 76.

²⁰ Özmen, *Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*, 258.

²¹ *BCA*,30-18-1-2/118-108-3.

²² Avner Levi, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 1996, 158.

²³ *BCA*, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2599-21869-1.

²⁴ Cemal Aygen, "Memleketimizde Seçimler ve Neticeleri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XVII, 1 (Mart 1962), 205-206.

sürdürmeye devam etmiştir. Demokrat Parti iktidarının daha ilk aylarında patlak veren Kore Savaşı, Türkiye'nin NATO'ya girişi için önemli bir fırsat oluşturmuştur. Başbakan Adnan Menderes Kore savaşı için *"Ortak güvenlik ruhunu yürütmek ve itibarımızı yükseltmek bakımından, bizim hesabımıza yaman bir fırsattı... NATO'ya kabul edilmemize köprü olabilir..."* ifadeleriyle Kore Savaşı'nın nasıl algılandığını ifade etmiştir.²⁵

Diğer yandan Cumhurbaşkanı Celal Bayar Türkiye'nin dış politikada izleyeceği yolun Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" prensibi üzerine kurulmuş olduğunu belirtmiştir.²⁶ Sonrasında ise Türkiye'nin Kore'ye asker gönderilmesiyle ilgili *"Birleşmiş Milletlere bağlılığını her vesile ile gösteren ve vâkı tecavüze karşı bu teşkilâtın zamanında harekete geçmesini memnuniyetle gören Türkiye, Güvenlik Konseyinin davetine uyararak Kore'ye bir askerî birlik göndermek suretiyle kendisine düşen vecibeyi zamanında yerine getirmiştir"*²⁷ sözleriyle Batı ile olan bağlara vurgu yapmıştır. Türk basınında da Kore'ye asker gönderilmesine geniş yer verirken, bu konuda NATO üyeliği konusunda Türkiye'nin asker göndermesinin olumlu karşılığı olacağı kanaati oluşmuş ve Türk basınında konu gazete manşetlere yansımıştır. Son Posta gazetesi *"Kore Savaşına 4500 Kişilik Bir Askeri Kuvvetle Katılıyoruz"*, Zafer gazetesi *"Kore'ye 4500 Asker Veriyoruz"*, Cumhuriyet gazetesi *"Kore'de Hizmet Etmek Üzere Birleşmiş Milletler Emrine Asker Veriyoruz"*, Milliyet gazetesi ise *"Kore Harbine Dört bin beş yüz Kişilik Kuvvet Gönderiyoruz"* başlığı ile Kore'ye asker gönderilmesini duyurmuştur.²⁸

Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar 1 Kasım 1950 tarihinde meclis açılış konuşmasında Demokrat Parti döneminde Türkiye'nin izlemiş olduğu dış politika, Orta Doğu politikaları ve bu bölgedeki ülkelerle olan ilişkiler hakkında şu ifadelerle yer vermiştir; *"Yakın ve Orta Doğu'da sulh ve istikrarın yerleşmesi, en hâr dileğimizdir. Asırlarca beraber yaşadığımız Arap memleketleri ile dostluk münasebetimizin her gün biraz daha gelişmesi samimî emelimizdir. Bu devletlerle siyasetimiz, karşılıklı sevgi ve saygı esasına, dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin dileği bu dost memleketlerin, her sahada fazlasıyla inkişaflarının tahakkukunu görmektir."* İsrail ile normal münasebetlerin gelişme yolunda olduğuna vurgu yapan Bayar, bu ülkeyle karşılıklı elçi tayin edildiğini ve bir de ticaret sözleşmesi imzalandığını ifade etmiştir. Ayrıca Uzlaştırma Komisyonunda da taraflar iki ülke arasındaki pürüzlü meselelerin çözümü için her iki tarafı da tatmin edecek bir gayret içerisinde olduğuna işaret etmiştir.²⁹

Türkiye, bir yandan İsrail ile olan ilişkilerini geliştirme yönünde hareket ederken, diğer yandan da Filistin meselesinin B.M. Genel Kuruluna intikal ettiği an ve sonrasında Türk delegasyonu, gerek Arap ülkeleriyle olan dostluk siyaseti gerekse genel adalet düşüncesiyle Arap ülkelerinin lehine oy kullanmış ve onlarla birlikte hareket etmiştir. Türkiye'nin Uzlaştırma Komisyonu'nda bulunan temsilcisi de Arap dostluğunu daima göz önünde tutmuştur. Bununla birlikte İsrail'in Türkiye tarafından tanınması, iki devlet arasında dostluk münasebetlerinin gelişmesi sonrası iki devlet ticari antlaşmalar yapmaya başlamıştır. Bu arada Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun Türkiye delegasyonu Hüseyin Cahit Yalçın'ın Haziran 1950'de görevinin sona ermesi üzerine yapılacak yeni tayine kadar yerine geçici olarak Orhan Eralp görevlendirilmiştir.³⁰ Cenevre toplantılarına (1950) katılan Eralp 15 Temmuz 1950 tarihli belgede sunmuş olduğu raporunda Türkiye'nin Arap devletleri ve İsrail ile ilişkileri ortaya koymuştur. Türkiye'nin 1950 yılı ortalarına kadar olan süreçte açıkça Araplar lehinde ve İsrail aleyhinde bir harekette bulunmaktan veya mütalaa beyanında kesinlik kazanmış ve Komisyonun Yakın Şark'ı sulha ulaştırmak hususundaki esas gayesini daima göz önünde bulundurarak mümkün olduğu kadar tarafsızlığını korumaya gayret etmiştir. Türkiye'nin Arap delegasyonlarıyla olduğu gibi İsrail delegasyonu da yakın bir münasebet tesis ettiğine işaret edilmiştir. Yine Komisyonun ABD'li ve Fransız delegasyonlarıyla da uyum içinde çalışıldığı belirtilmiştir.³¹

Türkiye'nin Orta Doğu politikasına yaklaşımı, sadece İsrail ve Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini dengeleme çabalarıyla sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda, bölgedeki stratejik konumu nedeniyle Türkiye, Sovyetler Birliği'nin bölgeye etki etme girişimleriyle ilgili olarak da aktif bir rol oynamıştır. Orta Doğu'da İngiltere'nin denetimi altında bulunan ve açık açık Sovyetler Birliği'nin bölgeye sızmasını önlemeyi amaçlayan ve Türkiye'nin

²⁵ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim, Geçirdiklerim*, Cilt: IV, (1945-1971), İstanbul: Yenilik Basımevi, 1970- 1971, 227.

²⁶ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem IX, Cilt 2, Birinci Birleşim, 01.11.1950, 13.

²⁷ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem IX, Cilt 2, Birinci Birleşim, 01.11.1950, 10.

²⁸ "Kore Savaşına 4500 Kişilik Bir Askeri Kuvvetle Katılıyoruz", *Son Posta*, 26 Temmuz 1950; "Kore'ye 4500 Asker Veriyoruz", *Zafer*, 26 Temmuz 1950; "Kore'de Hizmet Etmek Üzere Birleşmiş Milletler Emrine Asker Veriyoruz", *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1950; "Kore Harbine Dörtbinbeşyüz Kişilik Kuvvet Gönderiyoruz", *Milliyet*, 26 Temmuz 1950.

²⁹ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem IX, Cilt 2, Birinci Birleşim, 01.11.1950, 12.

³⁰ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2599-21854-2.

³¹ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2599-21863-1.

öncü rolü üstleneceği bir savunma örgütlenmesi oluşturma düşüncesi, Türk-Arap ilişkileri üzerine olumsuz bir etki yaratmıştır. Oluşturulacak savunma örgütlenmesinin içeriğini görüşmek için Arap Ligi Genel Sekreteri Azam Paşa 1951’de Türkiye’ye gelmiş ve bu örgütlenmeye karşı bir tutum içinde olduğunu açıkça belli etmiştir. Ancak Türkiye’nin Batı yanlısı tutumu ve oluşturulacak örgütlenmede öncülük edeceği düşüncesi Arap ülkelerini hoşnut etmemiş olsa da dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü konuya son noktayı koymuştur. Köprülü, Orta Doğu savunmasının, Avrupa’nın ekonomik ve stratejik savunması için mutlak bir gereklilik olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple, Türkiye’nin Atlantik Paketi’na katıldıktan sonra Orta Doğu’daki görevini etkin bir şekilde yerine getireceğini ve gerekli ortak önlemleri üstlenmek amacıyla ilgili taraflarla anlaşmaya hazır olunduğuna işaret etmiştir.³² Bu bağlamda Türkiye, Orta Doğu’da hem Batılı devletlerle uyum içinde hareket ederek stratejik dengeyi korumuş hem de kendi bölgesel rolünü, Atlantik Paketi’na katılımıyla güçlendirmek istemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonunda Sovyet Rusya bir yandan Doğu Anadolu topraklarını isterken diğer yandan da Boğazlara yerleşme konusundaki isteklerini resmen açıklamıştır. Türkiye, egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşı tehdit oluşturan bu tehlike karşısında bir denge unsuru olabilecek bir güç arayışına yönelmiştir. Bu güç unsuru hangi ülke olabilirdi? İşte bu noktada 4 Nisan 1949’da NATO’nun (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı) kurulmasıyla Türkiye için aranan güç unsuru bulunmuş oldu. Türkiye NATO’nun kuruluşundan itibaren ABD ittifakına sahip olmak için çabalamıştır. Ancak başta İngiltere olmak üzere Norveç, Hollanda, Danimarka ve Belçika gibi devletlerin itirazlarıyla karşılaşmış olmasına rağmen Türkiye NATO’ya katılma politikasını sürdürmüştür.³³ Nihayetinde Türkiye, 1952’de NATO’ya üyeliğine kabul edilmiştir. Bu üyelik Türkiye’nin Batı ile olan bağlarını güçlendirerek olumlu sonuçlar doğurmuş³⁴ olsa da Türk-Arap ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.³⁵

Türkiye’nin NATO’ya girmesinin ardından Orta Doğu’daki ilişkilerini etkileyecek bir diğer olay da Mısır’da yaşanan askeri darbe olmuştur. Filistin meselesinden dolayı yaşanmış olan Arap-İsrail savaşında Arap devletlerinin almış olduğu yenilginin uzun dönemde en ciddi etkilerinden biri Mısır üzerine olmuştur. İsrail yenilgisi sonrası ülke idaresinden rahatsız olan genç subaylar 23 Temmuz 1952 tarihinde “Hür Subaylar Hareketi” adı verilen bir askeri darbe gerçekleştirmişlerdir. Bu askeri darbe sonrası ülke idaresinde 1954 yılı sonlarında Cemal Abdülnasır Mısır’ın tartışmasız tek hâkimi haline gelmiştir.³⁶ Orta Doğu’da önemli bir aktör olan Mısır’da gerçekleşen darbe hem bölgedeki oluşumları hem de Türkiye ile olan ilişkileri etkilemiştir. Ayrıca Cemal Abdül Nasır’ın Arap bağımsızlık hareketi, milliyetçilik ve kalkınma hareketinin öncüsü olarak ortaya çıkmasından sonra Türkiye-Mısır ilişkileri kötüleşmiştir. Bu durum nihayetinde Türkiye ve Mısır’ın kendilerini Orta Doğu’nun liderlik mücadelesi içinde bulmalarına sebep olmuştur.³⁷

Türkiye NATO’ya üye devletlerarasında da olsa da müttefik devletlere rağmen Filistin meselesi konusunda benimsemiş olduğu görüşü desteklemeyi sürdürmüştür. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 7’nci oturumunda Filistin meselesiyle ilgili mülteciler, sınır meseleleri ve Kudüs’ün yönetimi hakkındaki konular görüşülmüş olsa da bir sonuca varılamamıştır. Türkiye bu noktada BM’nin daha Filistin konusunda daha önce almış olduğu kararlar doğrultusunda Filistin konusunda Arap görüşünü açıkça desteklemiştir. Türkiye’nin tutumu şu ifadelerle dile getirilmiştir: “...Arap memleketlerine karşı güttüğümüz dostluk kampanyasının bir tezahürü olarak Arapların nabızlarının attığı ve en hassas oldukları bu meselede Araplara müzaheret gösterdik ve davalarını destekledik”. Bu tutum sonrası Arap delegeler Türkiye’ye teşekkürlerini sunmuştur. Diğer yandan Türkiye bu siyasetinin tezahürü olarak, tarafların ihtilaflarını halletmeleri için doğrudan müzakereleri kayıtsız şartsız yegâne çözüm olarak ileri süren İsrail’in projesine karşı bir harekât tarzı belirlemiştir. Bakıldığı zaman B.M Genel Kurulunun 7’nci oturumunda Türkiye tutumunu açıkça ortaya koymuştur.³⁸

³² Karpat, *Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, 171-172; Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Ortadoğu’da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, 270.

³³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Cilt I (1914-1980), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 10. Baskı, 1994, 517-521; Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, *Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt I, 1919-1973*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları, 5. Baskı, 1982, 241-243.

³⁴ Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi, İslam, Milliyetçilik ve Modernlik*, Çev. Güneş Atas, İstanbul: Timaş Yayınları, 1. Baskı, 2011, 309; “Lizbon’a Gidecek Türk Heyeti”, *Akşam*, 18 Şubat 1952.

³⁵ Karpat, *Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, 158.

³⁶ Mansfield, *Ortadoğu Tarihi*, 342-350; “Mısırda Hükümet Darbesi”, *Akşam*, 24 Temmuz 1952.

³⁷ Karpat, *Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, 158.

³⁸ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2686- 21986-1.

Bağdat Paktı'nın Etkileri

ABD Başkanı Harry Truman'ın başkanlığı sırasında başlamış olan ABD ile Sovyet Rusya arasındaki Soğuk Savaş yeni ABD Başkanı Dwight David Eisenhower (1952) ve Dışişleri Bakam John Foster Dulles döneminde genişleyip tırmanmaya başlamıştır. Bu noktada Soğuk Savaş gibi yıpratıcı bir ideolojik mücadele ortamında Dulles, tüm ülkelerin saflarının belirginleşmesi fikrini savunken Eisenhower bağlantısızlara karşı ılımlı bir yaklaşım sergilemiştir. Bağlantısız olmayan ülkeler arasında komünizm karşıtı ittifakların kurulmasına hız verilmiştir. Bu bağlamda 1954 yılında Fransa, İngiltere ve ABD'nin aralarında bulunduğu Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) kurulmuştur. Böylece Asya-Pasifik bölgesinde Sovyet Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı çevreleme harekâtı tamamlanmıştır. Sıra ABD ve Batılı müttefik devletler içinde stratejik bir önemi olan Orta Doğu bölgesine gelmiştir. Bu kapsamda ABD Orta Doğu'daki müttefiki konumunda olan Türkiye'nin desteğiyle Bağdat Paktı'nı kurmuştur.³⁹

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'da yaratmış olduğu tehlikeyi karşılamak için ABD, İngiltere ve Fransa olmak üzere üç Batılı büyük devlet ile Türkiye bir Orta Doğu savunma örgütü kurmak istemiştir. Böyle bir örgüte başta Mısır olmak üzere İran, Pakistan ve başlıca Arap devletlerinin katılımı öngörülmüştür. Ancak, Arap devletleri için asıl tehlike İsrail olarak görülmüştür. Ayrıca Arap devletleri İsrail'in kurulmasını desteklemiş olan ABD ile bölgenin eski mandater devletleri olan Fransa ve İngiltere'ye de güven duymamışlardır. Yine Mısır, Süveyş Kanalı bölgesindeki İngiliz kuvvetleri çekilmedikçe bu devletle herhangi bir siyasi iş birliğine dahil olmak istememiştir. Türkiye açısından ise İsrail'i tanıyan Türkiye'nin Orta Doğu'da Batılı devletlerle birlikte hareket etmiş olması Araplar tarafından olumlu karşılanmamıştır.⁴⁰ Hatta Başbakan Adnan Menderes'in Orta Doğu'ya yaptığı ziyaretler esnasında Beyrut'ta Sokak gösterileri yapılırken, konu Suriye Parlamentosu'nda eleştirilere sebep olmuştur. Çünkü genç nesil Araplar ile uzun süreli yabancı baskısından sonra ortaya çıkmaya başlamış olan bazı devrimci rejimler Batılı devletler tarafından desteklenen bütün antlaşmalara olumsuz bakmışlardır.⁴¹

Bütün bu gelişmelere rağmen Türkiye'nin Arap devletlerinin de yer aldığı bir Pakt imzalayacağı düşüncesi İsrail kanadında ciddi rahatsızlığa sebep olmuştur. Türkiye İsrail ilişkileri konusunda Bağdat Paktı hem İsrail Hükümeti hem de İsrail basını tarafından dikkatle takip edilmiştir. İsrail basını Filistin meselesinin Orta Doğu'daki Arap devletleri ve Türkiye İsrail ilişkilerine yönelik endişelerini her fırsatta dile getirmiştir. İsrail basınının temel endişesi Türkiye'nin Bağdat Paktı ile Pakta taraf devletlerle olan ilişkilerinin İsrail'e yönelik olumsuz bir tutum oluşturup oluşturmayacağı konusu olmuştur. Bu noktada bakıldığı zaman endişe duyan sadece İsrail basınının olmadığı, İsrail'in elçisinin de Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes ile 27 Ocak 1955'te yapmış olduğu görüşmelerden de anlaşılmaktadır. İsrail elçisinin Menderes ile yapmış olduğu görüşmelerde endişelerini dile getirmiştir. Dönemin İsrail Elçisi hem hükümetin hem de İsrail halkının endişeleri olduğunu ifade ettikten sonra Türkiye Başbakanı Adnan Menderese çeşitli sorular yöneltmiştir. Bunlardan ilki Orta Doğu'dan gelecek tecavüzlerden kasıtlı İsrail'in mi kastedilmiş olup olmadığı sorusu olmuştur. Başbakan Menderes bu soruya, Orta Doğu'nun içinden gelecek tecavüz tabiriyle İsrail'in kast edilmiş olduğunu belirtirken, Türkiye'nin İsrail'in böyle bir tecavüzde bulunmayacağını emin olduğunu belirtmiştir. Böyle bir kayıt düşülmesinin gerekçesi ise Arap devletlerinin kendileriyle yapılan işbirliği ve tekliflerde Filistin meselesini ve İsrail'in tecavüz emellerini gündeme getirmiş olmasından kaynaklanmış olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Aksi takdirde o devletlerle hiçbir ilişki kurulamayacağına yer verilmiştir. Kaldı ki antlaşmaya dahil olmuş Arap devletlerinin İsrail'e karşı antlaşmayı suistimal etmeyeceklerine işaret eden Menderes, yapılan antlaşmanın tam manasıyla Orta Doğu'da sulh ve istikrarı önemli ölçüde temin edeceğine ve sağlamlaştıracağına vurgu yapmıştır.⁴² Türkiye'nin Filistin meselesi ve genel olarak İsrail ilişkilerini Birleşmiş Milletlerin Filistin konusunda almış olduğu kararlar çerçevesinde yürüteceği belirtilmiştir. Ayrıca İsrail ile ilgili hareket hattında bir değişiklik olup olmayacağı konusunda düşüncelerinin sorulması üzerine Menderes, Türkiye'nin Filistin meselesinde Birleşmiş Milletler kararlarına bağlı olduğunu, bu yaklaşımında bir değişiklik olmadığını açıkça ifade etmiştir. Bağdat Paktı antlaşması sonrası İsrail'e karşı Türkiye'nin siyasetinde herhangi bir değişiklik olup olmayacağı sorusuna ise Menderes, Türkiye'nin hem Arap ülkeleriyle olan münasebetlerine hem de İsrail ile olan ilişkilerini bozma

³⁹ *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar Cilt I: 1919-1980*, Edt. Baskın ORAN, İstanbul: İletişim Yayınları, 15. Baskı, 2009, 561-563.

⁴⁰ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, 2020, 489.

⁴¹ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, 272.

⁴² *BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 538/2851- 23202-1, 1-3.

taftarı olmadığını, Sovyet Rusya tehdidinin olduğu bir dönemde yanı başında yeni bir tehdit ve çatışma ortamının oluşmasına müsaade etmeyeceğini, komşularına yönelik bir endişe ve tehdit olması durumunda bunun ortadan kaldırılmasına yönelik aktif rol alacağını belirtmiştir.⁴³

Aslında Türkiye Arap devletlerinin de içinde bulunduğu Bağdat Paktı’nı imzalayacak olmasının ne İsrail ne de Arap devletleriyle olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemesine izin vermeyeceğini açıkça dile getirmiştir. Ancak bu noktada diğerlerinden ayrılan konu Filistin meselesinin Türkiye için önemli bir köşe taşı teşkil ediyor olmasıdır. Bu bağlamda İsrail Elçisinin, Türkiye’nin görüştüğü Arap devletlerinin Türkiye’den İsrail ile bir savunma antlaşması yapmayacağına dair vaatleri olup olmadığı sorusuna Başbakan Menderes, Filistin meselesi üzerinden cevap vermiştir. Menderes, Arap ülkelerinin İsrail’in tecavüzlerinden ve tehditlerinden endişe duymaları durumunda, bunun önlenmesinde Türkiye’nin elinden geleni yapacağı ve her halükarda meşru menfaatleri konusunda destekleyeceklerini belirtmiştir. Arap devletlerinin aktif dostluğunu ve Türk devletinin müşterek gayeleri çerçevesinde işbirliğinin temin edileceği, böyle olması durumunda Filistin meselesinde Türkiye’nin daha aktif rol oynayacağına işaret etmiştir. Filistin meselesinin hallolduğu ölçüde İsrail’in Orta Doğu’da müşterek emniyet teşkilatına ahdi şekilde katılmasının mümkün olacağı vurgulanmıştır. Bu nokta Türkiye, İsrail’in bir teşkilata dahil olmasının temel gayesini Filistin meselesinin çözümüne bağlamıştır. Öte yandan İsrail’e karşı Türkiye’nin siyasetinde bir değişiklik olmayacağı açıkça belirtilirken, imkanlar ve ilerlemeler dahilinde ilişkilerin devam edeceği, bilhassa ilişkilerin ekonomik ve ticari sahalarda genişlemesinin arzu edildiği Başbakan Menderes tarafından açıkça ifade edilmiştir.⁴⁴

1955 yılı, Türkiye’nin Doğu kanadını güçlendirme politikasının ilk meyvelerini verdiği yıl olmuştur. Bağdat Paktı olarak anılacak “Karşılıklı İşbirliği Antlaşması” Türkiye ile Irak arasında 24 Şubat 1955 yılında Bağdat’ta imzalanmıştır.⁴⁵ Bu Pakt İngiltere, Pakistan ve İran’ın katılması ve ABD’nin de desteklemesi sonucu bir savunma ve siyasal yardım antlaşmasına dönüşmüştür.⁴⁶ Bu Pakt temelde amacı Sovyetler Birliği’nin Orta Doğu’ya inmesini önlemek, bölge devletlerini ortak bir teşkilât çatısı altında bir araya getirmek, bölgede Batı çıkarlarını korumak ve bölgenin savunmasını Batı savunma ittifakına bağlamak olmuştur. Bağdat Paktı, 5 Nisan 1955’te İngiltere, 23 Eylül 1955’te Pakistan ve 3 Kasım 1955’te de İran’ın katılmasıyla birlikte Kasım 1955’te Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında Karşılıklı Güvenlik ve Savunma İşbirliği Teşkilâtı haline dönüşmüştür.⁴⁷ Açıkça Paktın kuruluş gayesinin temelinde Sovyet Rusya karşıtı olan bir ittifak düşüncesi olsa da Araplar için Sovyet Rusya tehdidinden daha çok İsrail tehdidi ön plana çıkmıştır. İngiltere ise kısmen bölgedeki baskın konumunu sürdürmek için dahil olmuştur.⁴⁸ Mısır’ı kıskırtmamak ve İsrail ile olan özel ilişkilerinin bozulmasını istemeyen ABD ise Pakta tam üye olmazken, bir nevi Pakta desteğini göstermek adına Paktı’n Bakanlar Konseyine gözlemci statüsünde dahil olmuştur. Böylece ABD’nin komünizm tehlikesi karşısında kurmak istediği Atlantik’ten Pasifik’e kadar uzanan bir savunma sisteminin bir ayağı da Bağdat Paktı ile tamamlanmıştır.⁴⁹

Türkiye’nin Orta Doğu devletleriyle Bağdat Paktı’nı imzalaması İsrail kanadında rahatsızlığa neden olmuştur. Bu durumun İsrail basınına da yansımıştır. İsrail basınında Bağdat Paktı ve Türkiye hakkında çıkan haberlerde: Arapların şantajı devam edeceklerinden, Batı’dan menfaat sağladıkça taleplerini artıracaklarından bahsederek İsrail’in hür dünya için haiz önemi olduğu üzerinde durmuşlardır. Bu bağlamda Davar gazetesi Türkiye’ye hitaben yayınlamış olduğu makalede konuyu şu şekilde dile getirmiştir: Türkiye’nin İsrail’e karşı cephe almadan önce lehine ve aleyhine olan unsurları iyice hesap edip gözden geçireceğine, Türklere uzun siyasi geçmişi ve tarih boyunca öğrendiklerine dayanarak sağlam temele dayanan siyasetin geçici menfaatlerden üstün olduğuna vurgu yapmışlardır. Ayrıca Türkiye’nin Lübnan, Suriye ve Ürdün’ü de Bağdat Paktı’na almaya çalıştığına yer veren gazete, uzun vadeli bir siyasetin Türkiye için daha hayırlı olduğu ve menfaatini bu dostlukta göreceğini vurgulayarak asıl dost ve faydalı ülkenin İsrail olduğunu ileri sürmüştür. Davar gazetesi, İsrail’in Orta Doğu’nun

⁴³ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 571/35874- 141669-13.

⁴⁴ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2851- 23202-1.

⁴⁵ İsmail Soysal, “1955 Bağdat Paktı”. *Belleten*, 55(212), 1991, 179; “Türk-İrak Paktının İmzası Geniş Memnunluk Yarattı”, *Aksam*, 25 Şubat 1955.

⁴⁶ Soysal, *Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)*, 489.

⁴⁷ Kemal H. Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi, Çev. Onur Güneş Ayas*, İstanbul: Timaş Yayınları, 5. Baskı, 2020, 204-205; Davut Dursun, “Bağdat Paktı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 4, 1991, 447

⁴⁸ Mansfield, *Ortadoğu Tarihi*, 353.

⁴⁹ Soysal, *Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)*, 489.

ilerlemesini ve gelişmesini istediğini ileri sürerken, Arapların ise bunun tam tersini ve bölgeyi bir Arap Denizeine dönüştürmek istedikleri yorumunu yapmıştır.⁵⁰

Irak, Türkiye, İran ve İngiltere arasındaki Bağdat Paktı imzacı taraflarca memnuniyetle karşılanmış olsa da Paktı'n dışında kalan Arap dünyasında, bilhassa Mısır'da protestolara sebep olmuştur. Bağdat Paktı'na en büyük tepki Mısır'dan gelmiştir.⁵¹ Mısır Başbakanı Nasır bu Paktı Arap Birliğini parçalayıcı bir nitelikte görürken ve Pakta dahil olmuş olan Irak'ı Suriye, Ürdün ve Lübnan gibi farklı Arap ülkelerinin de takip etmemesi için elinden geleni yapmıştır.⁵² Ayrıca Nasır Irak'ın Pakta katılımını engellemek için öncesinde her türlü yolu denemiştir. Çünkü, Mısır Türkiye aracılığıyla NATO'yla bağlantılı olan Paktı Batı tahakkümünün bir aracı olarak görmekteydi.⁵³ Nasır, Pakt aleyhine yürüttüğü kampanyalar yürütürken, Batı yanlısı ve Sovyet Rusya karşıtı olan Nuri Said'i Paktın dışında kalmak için ikna edememiştir. Nasır, Nuri Said'i emperyalizm ve Siyonizm'e satılmış olmakla suçlamıştır.⁵⁴ Diğer yandan Ürdün Kralı Hüseyin'in Pakta olumlu bakmasına rağmen Nasır'ın Ürdün kralı üzerindeki etkisi Ürdün'ün Pakta katılmasını engellemek için yeterli olmuştur. Bu durum Nasır'ın Araplar arasındaki popülaritesine olumlu etki yapsa da Batı'da uyandırdığı düşmanlığı artırmıştır.⁵⁵

Orta Doğu'daki hâkimiyetinin gün geçtikçe zayıfladığını gören İngiltere Orta Doğu'daki çıkarlarını korumanın yollarını aramıştır. Bunun temelinde, hala Süveyş Kanalı'nın güvenliği ile ilgili birtakım antlaşmalarla bölgede elde ettiği üstleri koruma düşüncesi yatmaktadır. Bu bağlamda Orta Doğu'da işaret edilen çıkarlarını korumak isteyen İngiltere Nisan 1955'te Bağdat Paktı'na resmi olarak katılmıştır. Ayrıca Irak ile (1930) yapmış olduğu ittifak antlaşmanın yerine geçecek özel bir antlaşma imzalamıştır. Böylece İngiltere Orta Doğu'daki çıkarlarını sürdürmenin yolunu açmıştır. Batı yanlısı bir politika izleyen Türkiye için İngiltere'nin Pakta katılması olumlu karşılanmıştır. Başbakan Adnan Menderes İngiltere'nin Pakta katılmasının bütün sulh sever milletler için son derece mutluluk veren bir hadise olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Orta Doğu'nun en hassas noktasında, bütün bölgenin emniyetine, istikrar ve refahına hizmet edecek Bağdat Paktı'nın imkânları geniş bir devlet tarafından imzalamasının önemini vurgulamıştır.⁵⁶

Diğer yandan Bağdat Paktı, komünist yayılmaya karşı bir savunma paktı olsa da ABD, Pakta tam üye olarak katılmak yerine, Paktın toplantılarına gözlemci üye statüsüyle katılma kararı almıştır. ABD bu noktada farklı çıkarlar gözetmiştir. Bunlar arasında ABD, Bağdat Paktı'na karşı çıkan ve Orta Doğu'daki en sağlam müttefiklerinden biri olan İsrail'i kaybetmek istememesi, Suudi Arabistan'da tamamı ABD şirketlerince işletilen petrol kaynaklarındaki çıkarlarını tehlikeye sokmak istememesi Mısır'ın "*Barış içinde bir arada yaşama*" söyleminin etkisiyle Sovyet Rusya'ya yaklaşması ve Araplar arasında büyük itibara sahip olan Nasır'ı daha fazla yabancılaştırmak istememesinden dolayı Pakta doğrudan dahil olmamıştır. Ayrıca, Orta Doğu ülkeleriyle sağlam ilişkiler kurmak isteyen SSCB'nin cesaretlenmesine yol açabileceği ve bu ülkeyi benzer paktlar oluşturmaya itebileceği düşüncesi de ABD'nin Pakta doğrudan üye olmasını etkileyen faktörler olmuştur.⁵⁷

Türkiye için askeri ve siyasi güvenlik sağlayacağı, ülkenin ekonomik kalkınması için ihtiyaç duyduğu sermayeyi sunacağı fikri Türkiye'yi daha da Batı'ya yaklaştırmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Batı'ya yaklaşması ve 1955'te Bağdat Paktı içerisinde yer alması Türkiye Sovyet ilişkilerini bozan nedenler olarak öne çıkmıştır.⁵⁸ Sovyet Rusya'nın yıllardır Orta Doğu üzerinde takip ettiği nüfuz ve bölgeye sızma siyaseti daha da yoğunlaşmıştır. Sovyet Rusya'nın Orta Doğu'ya yönelik siyasetinde, Bağdat Paktı'nı yıkmak, Batılı devletlerle Orta Doğu'daki ülkeler arasında ilişkileri bozmak, bölgedeki her ülkeyi ayrı ayrı kendi içinde ele geçirmek ve Orta Doğu meselelerinde diğer büyük devletler gibi söz sahibi olmak gibi amaçlar gütmüştür. Sovyet Rusya Pakta üye devletler arasındaki ilişkileri kötüleştirerek Pakta üye devletleri ayırmak için siyasi faaliyetlerini sürdürmüştür. Paktın gereksiz olduğuna vurgu yaparken, bu Pakta aleyhtar zümreleri oluşturma veya bu tür zümreler mevcut ise onları destekleme yoluna gitmiştir. Paktın, Pakta üye devletlerin çıkarlarından ziyade, emperyalist emellere hizmet

⁵⁰ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2737- 22398-1.

⁵¹ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik Yayınları, 2003, 127.

⁵² Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıtları Cilt II (1945-1990)*, 490-491.

⁵³ Mansfield, *Ortadoğu Tarihi*, 353.

⁵⁴ Karl E. Meyer, Shareen Blair Brysac, *Orta Doğu Tarihi*, Çev. Emine Eminel, Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2016, s.478.

⁵⁵ Mansfield, *Ortadoğu Tarihi*, 353.

⁵⁶ Gönlübol, Ülman, *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1946)*, 274-275.

⁵⁷ *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar Cilt I: 1919-1980*, s.564; Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl, C.2, 2.Kısım*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1986, 515; Ömer Kürkcüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1972, 69.

⁵⁸ Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, 262-263.

ettiği yönünde propaganda yapmıştır. Sovyet Rusya’nın propaganda çalışmaları bununla da sınırlı kalmayarak, Pakta üye olmayan Arap devletlerin de bir karşıtlık oluşturmak için kışkırtmış ve Pakta cephe alan devletleri desteklemiştir. Bu bağlamda, Pakta cephe alan Mısır ve Suudi Arabistan Sovyet Rusya’nın oldukça işine yaramışlardır. Sovyet Rusya, Bağdat Pakti’nin Arap Birliğini ezmeye, Arap Birliğini yok etmeye ve hatta bazı Arap Devletlerini istila etmek gayesinde olduğu yönünde propagandalar yürütmüştür. Sovyet Rusya bir yandan siyasi partiler yoluyla iktidara nüfuz etme yolunu seçerken, diğer yandan kişileri kendi yanına çekme, karışıklıklar planlama, matbuat ve radyo yoluyla malum sloganların zihinlere yerleşmesi için çalışmıştır.⁵⁹ Sovyet Rusya’nın Orta Doğu meselelerine müdahil olmak için seçtiği yol bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Sovyet Rusya bir yandan Arap Devletlerine hoş görünmek için girişimlerde bulunurken, diğer taraftan Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonuna Rusya’nın dahil olması için Suriye gibi devlet temsilcilerine bu konunun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu gündemine getirilmesi için yönlendirmelerde bulunmuşlardır. Sovyet Rusya Türkiye’ye yönelik politikalarını açık açık dile getirmemiş olmakla birlikte bu dönemde içten içe Türkiye karşıtlığını propagandalarla sürdürmüştür. Bir yandan Türkiye ile dostluk kanallarını açık tutmaya çalışırken, diğer taraftan da Türkiye’nin ABD ve İngiltere ile arasını açmak için çalıştıklarını kaydetmek gerekir. Bu bağlamda ABD’nin Türkiye’ye yardım yapmayacağını, Türkiye’yi kendi haline terk edeceği yönünde propaganda faaliyetleri yürütmüştür.⁶⁰

Bağdat Pakti Türkiye’nin Mısır ilişkilerine de her geçen gün zarar vermiştir. Mısır, bölgedeki liderliğinin sarsılmasından ve Arap dünyası içindeki birliğin parçalanmasından dolayı hoşnutsuz olmuştur. Ayrıca İngiltere’nin bölgedeki varlığını sürdürmeye yönelik yaptığı girişimler de karşıtlığı daha da artırmıştır.⁶¹ Bağdat Pakti aleyhine Mısır’ın propaganda faaliyetleri İsrail temelli olmuştur. Mısır’ın Ankara Maslahatgüzarı (Elçi vekili) Mısır Dışişleri Bakanlığına göndermiş olduğu yazıda, Bağdat Pakti aleyhinde yapılacak en verimli ve etkili propaganda faaliyetinin bu Paktın İsrail tarafından gerçekleştirecek bir tecavüze karşı koyacağına yönelik propagandanın yürütülmesi ve Arap ülkelerini bu konuda aldatmak için sarf edilen çabaların boşa çıkarılması gerektiği düşüncesi yönünde olmuştur. Mısır, Türkiye’nin bu konuda iki taraflı bir politika takip ettiğine ve bir taraftan İsrail’in yaşamasını garanti ederken, diğer yandan da Batı politikasını geçerli kılma, kabul ettirme yolu ile Arap ülkelerindeki eski nüfuzunu canlandırma politikası güttüğünün propagandasını yapmıştır.⁶²

Süveyş Bunalımının Etkileri

Türkiye’nin İsrail ekseninde Orta Doğu politikalarını ve Filistin meselesine yaklaşımını etkileyen en önemli olaylardan biri de Süveyş bunalımı olmuştur. Süveyş krizi Türkiye’nin Orta Doğu politikaları ve Bağdat Pakti için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bağdat Pakti, Mısır, Suriye ve Sudi Arabistan gibi Arap Birliği içindeki devletlerini memnun etmediği gibi İsrail cephesinde de hoşnutluk yaratmamış bir antlaşma olmuştur. Türkiye’nin İsrail’i tanıdığına yönelik yöneltilen Arap tenkitlerinin de etkisi ve Süveyş krizi ile birlikte İsrail’in izlemiş olduğu politik yaklaşım sonrası Türkiye’nin İsrail’deki elçisini çekmesiyle Türkiye- İsrail ilişkileri yeni bir seyir almış ve İsrail’in Türkiye’ye karşı yaklaşımı negatif yönde etkilenmiştir.⁶³

İngiltere’nin Orta Doğu’da karşılaştığı en önemli sorunlardan biri bölgedeki çıkarlarını sürdürebilmek için gerekli üstleri koruma çabası olmuştur. Mısır’da Nasır ile yükselen milliyetçilik akımın ve Mısırlı yöneticilerin İngiltere’yi Süveyş Kanalı’ndan çıkarma isteği güçlenmiştir. 1954’te Mısır ile İngiltere arasında yapılan antlaşma gereği İngiliz kuvvetlerinin, antlaşmanın imza edilmesini izleyen yirmi ay içinde Süveyş Kanalı üssünden çekileceği kararlaştırılırken⁶⁴ Antlaşmada, Süveyş Kanalı’nın Mısır’ın bir parçası olacağı beyan edilmiştir. Bu antlaşma sonrası Batılı büyük devletler (İngiltere, ABD gibi) Mısır’ı yanlarına çektiklerini düşünürken, Nasır, bu yaklaşımın tam aksine Batı aleyhtarı bir politika izlemeye başlamıştır. Mısır’ın Bağdat Pakti’na karşı giriştiği diplomasi ve propaganda saldırıları ve Batılı devletlerin Mısır’daki Asuan Barajı’nın yapımına yönelik yardım tekliflerine karşı Sovyet Rusya ile antlaşması gibi olaylar nihayetinde Mısır’ın Süveyş Kanalı Kumpanyasını devletleştirmesine kadar uzanmıştır. Süveyş krizini çözmek için Türkiye’nin de aralarında bulunduğu kanalı en çok kullanan 22 devletin katılımıyla Londra Konferansı düzenlenmiştir. Ancak bu konferansta çözüm olamamış ve sonuçta Mısır kendi politik yaklaşımını ortaya koymuştur. Böylece Mısır’a askeri müdahalede bulunmak için İngiltere ve Fransa

⁵⁹ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 571/35874- 141669-13.

⁶⁰ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 571/35874- 141669-13.

⁶¹ Gönlübol, Ülman, *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1946)*, 282.

⁶² BCA, 30-1-0-0/ 62-380-10.

⁶³ Mehmet Gönlübol, Halük Ülman, *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1946)*, 282.

⁶⁴ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Çev. Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı Yay., İstanbul, 2008, 341-343.

fırsat kollamaya başlamıştır.⁶⁵ Bu gelişmeler hem bölge hem de Türkiye-Mısır ilişkilerinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca Süveyş krizinin yarattığı ve Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik politik yaklaşımını etkileyen en önemli meselelerden biri ise Mısır ile İsrail arasında Sina bölgesinde uzun süredir devam eden gerginlik hali olmuştur. İsrail'in Süveyş krizini fırsat bilerek 29 Ekim 1956'da Mısır'a ait olan Sina'ya saldırması Mısır ile İsrail arasındaki gerginliği zirveye çıkarmıştır. Bu saldırı İngiltere ve Fransa içinde bekledikleri ortamın oluşmasını sağlamıştır. Böylece bu iki devlet Kanal bölgesinin güvenliğini korumak bahanesiyle kıyıya asker çıkararak, bölgeyi kendi işgal sahası haline getirmişlerdir.⁶⁶

İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a karşı saldırıları ABD ve Sovyet Rusya tarafından desteklenmemiş ve bu iki devlet tarafından saldırı kınanmıştır. Ayrıca bu gelişme karşısında Türkiye'de sessiz kalmamıştır.⁶⁷ İsrail ile Mısır arasında başlamış olan çatışma hali sonrası Bağdat Paktı'na Türkiye'nin de aralarında bulunduğu dört üye devlet (İngiltere hariç) Tahran'da bir araya gelerek 8 Kasım tarihinde bir bildiri yayınlamışlardır. Bildiride İsrail'in Mısır topraklarına yönelik işgal olarak görülen bu saldırısı kınanırken, İsrail kuvvetlerinin derhal mütareke hattına çekilmesi ve Mısırlı esirleri derhal serbest bırakması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca İngiltere ve Fransa Hükümetlerine derhal saldırıyı durdurma çağrısı yapılırken, bu ülke devletlerinin kuvvetlerini Mısır topraklarından derhal çekmesi ve Mısır'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne riayet etmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Bölgede barışın devamlılığı için ise Arap ülkeleriyle İsrail arasındaki Filistin meselesinin tamamen halledilmesinin zaruri olduğunu belirtilirken, bu konunun çözümünü B.M. Teşkilatının 1947 yılında kabul etmiş olduğu esaslar çerçevesinde bir antlaşma ile çözülmesinin uygun olacağını beyan etmişlerdir.⁶⁸ Ayrıca Süveyş krizi sonrası hem Türkiye hem de Bağdat Paktı üyelerinden İngiltere hariç 7 Kasım 1956 Tahran ve 26 Kasım'da Bağdat'ta yapmış oldukları Bağdat Paktı Konseyi toplantısı sonrası Mısır'a karşı başlatılmış olan saldırıları kınamışlardır.⁶⁹

İngiltere ve Fransa'nın İsrail ile giriştikleri harekât Bağdat Paktı'na üye Orta Doğu Devletleri arasında endişeye sebep olmuştur. Yukarıda belirtilen bildiri çerçevesinde Filistin anlaşmazlığının çözümü konusunda Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1947 yılında almış olduğu karara vurgu yapmaları, Bağdat Paktı'na taraf bölgesel devletlerin Filistin konusunda Arap Devletlerini destekler bir tutum içinde olduklarını ortaya koymuştur. Türkiye ile İsrail arasında ilişkiler İsrail'in Mısır'a karşı girişmiş olduğu silahlı saldırı sonrası olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bağlamda İsrail'e karşı aksiyon almakta tereddüt etmeyen Türkiye İsrail'deki Büyükelçisini geri çekmeye karar vermiştir.⁷⁰ Türkiye'nin bu karar sonrası Dışişleri Bakanlığı tarafından 26 Kasım 1956 tarihinde bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiride konuyla ilgili şu ifadeler yer almıştır:

“Türkiye hükümeti, Filistin meselesinin Birleşmiş Milletler Asamblesinin kararları dairesinde halledilmesini öteden beri desteklemiş ve bu yolda gerek Birleşmiş Milletler Teşkilâtı içinde gerek dışında devamlı gayretler sarf etmiştir. Yakın Şark'ta çok esaslı bir huzursuzluk ve tehlike unsuru olmakta devam eden bu meselenin elân halledilmemesi olmasını esefle kaydeden Türkiye Hükümeti, Filistin işi adilâne ve nihaî surette bir hâl şekline raptedilinceye kadar vazifesi başına avdet etmemek üzere, Tel Aviv' deki elçisini geri çağırmağa karar vermiştir.”⁷¹

Kudüs'te aynı gün Türkiye Büyükelçisi Fenni İstinyeli' nin yaptığı bir diğer açıklamada, Türkiye'nin bu tutumunun Bağdat Paktı'nı güçlendirme amacını güttüğü, gelişmelerin İsrail'e karşı düşmanca bir tavır olarak değerlendirilmemesi gerektiği, Büyükelçinin geri çekilme olayının Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkileri etkilemeyeceğini ifadelerine yer verilmiştir.⁷²

Nasır ihtilaliyle Mısır'daki monarşinin yıkılmasından sonra, Orta Doğu'da Nasır'ın başlattığı Arap milliyetçiliği hareketine ilk darbe Bağdat Paktı ile gelmiş olsa da 1956'daki Süveyş Savaşı sonrası Batı'nın prestij kaybı Bağdat Paktı'nın tesirini ve ehemmiyetini bir hayli kaybetmesine neden olmuştur.⁷³ İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a

⁶⁵ Henry Kissinger, *Diplomasi*, Çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 17. Baskı, İstanbul, 2018, 508-512; Gönlübol, Ülman, *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1946)*, 287-292.

⁶⁶ Gönlübol, Ülman, *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1946)*, 287-292; Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, s.346-347.

⁶⁷ Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 347.

⁶⁸ Gönlübol, Ülman, *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1946)*, 292-293.

⁶⁹ Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıtları Cilt II (1945-1990)*, 493.

⁷⁰ Gönlübol, Ülman, *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1946)*, 294-295

⁷¹ “İsrail'e Elçiliğimizi Geri Aldığımızı Bildirdik”, *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1956.

⁷² “İsrail'e Elçiliğimizi Geri Aldığımızı Bildirdik”, *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1956; Gönlübol, Ülman, *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1946)*, 295.

⁷³ Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*,200.

karşı başlatmış olduğu saldırılar Sovyet Rusya ve ABD’nin devreye girmesiyle son bulmuştur. Böylece işgalci devletlerin bölgeden çekilme kararı alması neredeyse her şeyini kaybedecek olan Nasır’ı Arapların ulusal kahramanı haline getirmiştir.⁷⁴

Bütün bu gelişmelere rağmen Türkiye İsrail ile diplomatik münasebetlerini tamamen kesmeyerek Tel Aviv’de bir Maslahatgüzar buldurmaya devam etmiştir. Türkiye’nin İsrail Büyükelçisini çekme kararı, Süveyş olayları sırasında Batılı devletlere karşı takınmış olduğu tutum Arap Devletlerini, bilhassa Mısır’ı kazanmak amacıyla girişilmiş bir davranış olarak kabul edilmiş olsa gerek Arap Devletlerinin gerekse İsrail’in sonradan Türkiye’ye karşı izlediği politika göstermiştir ki, Türkiye’nin Süveyş krizi konusundaki tutumu Arapları kazanmaya yetmediği gibi, İsrail’i de Türkiye’ye karşı bir kere daha gücendirmiştir.⁷⁵ Yaşanan bütün gelişmelere rağmen Türkiye İsrail ilişkileri devam etmiştir. Süveyş Savaşı’ndan olumsuz şekilde etkilenen Türkiye İsrail ilişkileri, Arap devletlerinin baskılarına rağmen düşüşünü daha fazla sürdürememiştir. Çünkü Türkiye bu konuda daha ileri gitmeyi göze alamamıştır. Bunun altında yatan nedenler arasında ise özellikle Aralık 1957’de yapılan NATO konferansında Batılı müttefik ülkelerin İsrail konusundaki tutumlarını Türkiye’nin görmüş olması ve İsrail karşıtı bir tavır içerisinde olması durumunda ABD’de bulunan Yahudi lobisinin etkisinden kaynaklı ABD’de ki çıkarlarının olumsuz şekilde etkileneceği düşüncesi önemli faktörler olmuştur. Bu kapsamda Türkiye’nin İsrail ile olan ilişkilerinde Batılı devletlerin yaklaşımı hâkim olmaya sürdülmüştür.⁷⁶

Diğer yandan Süveyş Savaşı Orta Doğu’da Sovyet Rusya’nın prestiji artırırken Batılı devletlerin gücünü kırmıştır. Bölgede Sovyet Rusya’nın artan prestijini gören ABD Başkanı Eisenhower Ocak 1957’de kendi adıyla anılacak olan “Eisenhower Doktrini” ile Süveyş sorunu gibi tehlikelerle karşı karşıya kalan veya bu tür tehlikeye uğrayan devletlere güvence vermiştir. Ocak 1958 yılına gelindiğinde ise Bağdat Paktı Konseyi Ankara’da gerçekleşmiştir.⁷⁷ Bu toplantılar İsrail’in, yoğun olarak Siyonistlerin endişelerini artırmıştır. Ayrıca Bağdat Paktı Temsilciler Konseyi toplantısı yaklaştıkça İsrail basınının da eleştirileri hız kazanmıştır. Bağımsız Haaretz gazetesi Wahington hususi muhabiri olarak çalışan Amos Eylon’un göndermiş olduğu telgrafa dayandırmış olduğu haberinde, ABD Hükümetinin Ankara’da gerçekleşecek toplantıda Filistin meselesinin gündeme gelmesinin kesin olarak karşı olacağını ve bunu engelleyeceğini, bu münasebetle dönemin ABD İstihbarat Şefi M. Dulles’in Türkiye’ye yapacağı seyahatin, Sovyet Rusya’ya karşı bir müdafaa Paktı imzalamış bulunan Orta Doğu ülkelerinin sadece manen desteklenmesi amacıyla olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca bu ziyaret vesilesiyle ABD’nin Bağdat Paktı’na katılmamasından kaynaklı Pakta üye ilgili devletlerin duydukları endişenin kısmen de olsa telafi edileceği değerlendirilmesinde bulunmuştur. M. Dulles’in ifadeleri çeşitli yayın kuruluşlarınca da teyit edilmiştir. Jewish Observe adlı İsrail gazetesi, Ankara’daki muhabirine dayandırarak yayınlamış olduğu yazıda, M. Dulles’in, İsrail’in Orta Doğu’da bir istikrar ve sulh unsuru olmağa devam ettiğini ve komşularına karşı saldırgan bir politika gütmeyeceği sürece ABD Hükümeti’nin İsrail’in bütünlüğü konusunda taraftar olduğunu Bağdat Paktı üyesi ülkelere karşı izah edeceğini belirterek, ABD’nin İsrail’in yanında olduğu ileri sürmüştür. İsrail basınından Haboker gazetesi ise Irak’ın Ankara toplantısında Filistin meselesinin görüşülmesi yönünde tutum sergilediğini, ayrıca bu mesele ile ilgili Arap ülkelerini tatmin edecek bir çözüm bulunması durumunda Orta Doğu’da komünist yayılmanın durdurulacağını Pakt üyesi ülkelere bildirdiğini ve bu durumun Nuri Said Paşa tarafından kuvvetle desteklendiğini ileri sürmüştür. Yine Irak ile Pakistan’ın Bağdat Paktı’nın Orta Doğu meselesinin çözümü için Taksim Planının esas olarak alınması kanaatinde olduğunu bildiren bir tebliğin Ankara görüşmeleri akabinde yayınlanmasına çalışıldığını ileri sürmüştür.⁷⁸ Jewish Observer gazetesinde yer alan habere göre ABD Dışişleri Bakanlığının ne pahasına olursa olsun, Arap devletlerini gücendirmemek yönünde bir tutumda olduğuna işaret edilmiştir. Yine Bağdat Paktı’na muhalif olan gazetelerden Echo d’Israel’de çıkan yazıda gazetenin yazarlarından M. Nahoum Vilensky, Paktın İsrail’in lehine olduğunu, Information gazetesi yazarı M. Ephraim Tari ise Paktın, Araplar arasında meydana gelen ihtilaflardan dolayı silahlanma yarışını ortam hazırladığını ve bundan dolayı İsrail’in menfaatlerine aykırı olduğu değerlendirilmesini yapmıştır.⁷⁹

Öte yandan İsrail basını Bağdat Paktı’nın 1958 yılı Ocak ayı sonunda yapılacak Bağdat Vekiller Konseyi toplantısında 1947 Filistin Taksim Planının ciddiyetle ele alınacağı bir toplantı olarak yorumlarken, bu durumdan

⁷⁴ Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, Acar Matbaacılık, İstanbul, 2003, 191.

⁷⁵ Gönlübol, Ülman, *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1946)*, 295.

⁷⁶ Özmen, *Ortadoğu’da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*, 307.

⁷⁷ Soysal, *Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)*, 493.

⁷⁸ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2737- 21237-2.

⁷⁹ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2737- 22381-1.

duyduğu endişeyi de dile getirilmiştir. Bilhassa Siyonistlerin yayın organı olan Haboker gazetesi, Ankara toplantısında İsrail'in hudutlarının daraltılması konusunun müzakere edileceğini ileri sürmüştür. Haboker gazetesi, Amerika Dışişleri Bakanlığının Orta Doğu'da mevcut statükonun korunmasından yana olmasına rağmen Irak ile Pakistan'ın 1947 planı üzerinde ısrar edeceklerini ve ihtilafın halli için yegâne çözümünün İsrail'in Taksim Planı ile belirlenmiş hudutlarına çekilmesi fikrini savunacaklarına yer vermiştir. Al Hamishmar gazetesi ise Filistin meselesi konusunda Türkiye'nin nasıl bir tutum takınacağı üzerine eğilmiştir. Al Hamishmar gazetesi, Türk diplomatların Ankara'da gerçekleşen Bağdat Vekiller Konseyi toplantısında, Filistin meselesinin müzakeresi için yeni bir plan hazırladığını, bu plan İsrail'in 1947 sınırları dahiline çekilmesine yönelik bir teklif içerdiği ve Türkiye'nin teşebbüsü ele alarak teklifi konseyin gündemine sunacağına işaret etmiştir. Aynı gazetenin haberine göre, ABD başkanı Eisenhower'ın Paris'teki NATO toplantısında Filistin konusunun gündeme gelmemesini Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'ten rica ederek, bu konunun başka bir toplantıda gündeme gelmesini talep ettiği de ifade edilmiştir. Ayrıca ABD'nin 1947 Taksim Planının başka bir toplantı sırasında müzakere edilmeyeceğine yönelik Başbakan Adnan Menderes'e teminat vermiş olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁰ Bu bağlamda bakıldığı zaman Türkiye için Filistin meselesi toplantıda temel konulardan biri olmuştur. Ancak 1958'de Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler ne Filistin meselesinin çözümünü ne de bölgedeki istikrarı olumlu yönde etkilememiştir. Yaşanan gelişmeler nihayetinde Bağdat Paktı'nın sonlanmasına sebep olurken Filistin meselesinin daha da çıkmaza girmesine neden olmuştur. Temmuz 1958 'de Irak'ta General Kasım'ın girişmiş olduğu darbe ile Başbakan Nuri Said Paşa öldürülmesi Paktın seyrini olumsuz yönde etkilemiştir. O dönemde Londra'da toplanmış olan Bağdat Paktı devletleri "paktı gerekli kılan nedenler her zamankinden daha kuvvetlidir" beyanatı vermiş olsalar da paktın eskisi gibi varlığını sürdürmeyeceğini anlamışlardır. Irak'ın Mart 1959'da Bağdat Paktından çekilmesiyle birlikte⁸¹ Ağustos 1959'da Pakt'ın merkezi Ankara'ya taşınmıştır. Be çerçevede Bağdat Paktı yerine adı da Merkezi Andlaşma Örgütü (Central Treaty Organization -CENTO) olan bir teşkilat kurulmuştur. Ancak 1979'da işlevini tamamen yitirdiği gerekçesiyle sonlandırılmıştır.⁸²

Şubat 1958'de Mısır ve Suriye'nin bir araya gelerek Birleşik Arap Cumhuriyet'ini kurmaları, Mayıs ayında Lübnan'da bir iç savaşın patlak vermesi ve Temmuz ayında Irak'ta yaşanan askeri darbe Türk dış politikasında belirleyici unsurlar haline gelmiştir. Bu atmosferde Filistin meselesi de farklı aktörlerin devreye girmesiyle değişiklik göstermeyi sürürmüştür.⁸³ Irak'ta yaşanan askeri darbe sonrası Başbakan Adnan Menderes eski batı taraftarı rejimi tekrar kurmak için çabalamışsa da bir sonuç alamamıştır. Irak'ta yaşanan darbe sonrası bölgede yeni ittifaklar kurulması zorunlu hale gelmiştir. Bu bağlamda İsrail Başbakanı David Ben-Gurion, Ağustos 1958'de Türkiye'yi ziyaret ederek, İsrail, Türkiye, İran ve Habeşistan'ın da aralarında bulunduğu devletler arasında gizli bir "Çevre Paktı" yapılmasını onaylamıştır. Bu pakt kapsamında İsrail Türkiye'ye askeri ve teknik anlamda yardım sağlayacaktı ancak bir Arap-İsrail savaşı çıkması halinde Türkiye'nin İsrail'e askeri destek sağlayıp sağlamayacağı açıkça belirtilmemiştir. Ancak bu ittifak 1960 darbesiyle Menderes hükümetinin devrilmesiyle son bulmuştur.⁸⁴

Sonuç

Türkiye İsrail ilişkileri bağlamında Türkiye'nin Orta Doğu politikasını ve Filistin meselesine yaklaşımını etkileyen yerel ve ulusal birçok olay olmuştur. Değişen dünya düzeni İkinci Dünya Savaşı gibi büyük savaşların oluşumuna sebep olmuştur. Savaş sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeni hem Türkiye'nin diğer devletlere yaklaşımını hem de dış politikasını derinden etkilemiştir. Bir denge politikası çerçevesinde hareket eden Türkiye Sovyet Rusya tehdidine karşı Batı dünyası ile yakınlaşarak ittifaklar içinde yer almak için büyük çaba harcamıştır. Türkiye dış politikada Batı yanlısı bir politika izlerken, Arap ülkeleri genel olarak Batı karşıtı bir mücadele içinde olmuştur. Bu yaklaşım sonrası Türkiye'nin Batılı devletlerle olan ilişkilerini olumlu yönde bir seyir izlerken Orta Doğu'da Arap ülkeleriyle olan ilişkileri olumsuz yönde bir seyir izlemiştir. Ancak ilk etapta İkinci Dünya Savaşı sonrası hem uluslararası sistem hem de Orta Doğu bölgesinin jeopolitik yapısı yeniden şekillenirken, Türkiye'nin henüz Batı'yla bir ittifak bağı olmaması, Türkiye'nin Arap Orta Doğu ilişkilerinde bir nevi olumlu yönde ilerlemesine sebep olmuştur. Diğer yandan Türkiye'nin NATO'ya girme çabalarının hızlanması, Türkiye ile Orta Doğu ülkeleri arasındaki yollarını birbirinden ayırmaya başlamıştır. Türkiye'nin Sovyet Rusya ve komünizm

⁸⁰ BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 538/2767- 21240-1.

⁸¹ Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, 128.

⁸² Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)*, 493-495.

⁸³ Ian Black, *Komşular ve Düşmanlar Filistin ve İsrail'deki Araplar ve Yahudiler 1917-2017*, Çev. İrem Sağlamer, Pegasus Yayınları, İstanbul 2018, 151.

⁸⁴ Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, s.131.

tehdidine karşı NATO üyeliğine kabul edilerek Batı yanlısı ittifak içerisinde dahil olmasıyla birlikte Türkiye Arap Orta Doğu’sundan kopmuştur.

Türkiye’nin Orta Doğu ülkeleri ve Filistin konusunda ki yaklaşımını etkileyen bir diğer olayda İsrail’in kurulması olmuştur. Orta Doğu’da dengeler İsrail’in kurulmasıyla yeniden şekillenmiştir. Bir yandan Türkiye’nin Batılı devletler ile olan ilişkileri ve diğer yandan ABD’nin Türkiye-İsrail arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki çabaları 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail’in kuruluşuyla birlikte bölgesel ve uluslararası gelişmeler doğrultusunda Türkiye’nin İsrail’i tanımasıyla sonuçlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin Orta Doğu ve Filistin meselesinde yeni denklemi İsrail ve bu devleti destekleyen Batılı devletlerin politikaları ışığında şekillenmiştir. Müslüman bir kimliğe sahip olan Türkiye’nin İsrail’i tanıması Arap milliyetçileri tarafından Arap dünyasının bağrına saplanmış bir hançer olarak değerlendirilmiş ve Türkiye’ye karşı tepkilere neden olmuştur. Bu noktada en yoğun tepki Mısır’dan gelmiştir. Dolayısıyla Türkiye’nin Batı eksenli bir politika izlemesi ve buna paralel olarak İsrail ile geliştirdiği ilişkiler, Orta Doğu ülkeleri ile olan ilişkilerinin seyrini olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye’nin Orta Doğu’daki gelişmelere Batı eksenli yaklaşması Bağdat Paktı’nın kurulmasında önemli bir faktör olmuştur. Çünkü bu Paktın oluşturulmasında ABD ve İngiltere başat güçler olmuştur. Arap ülkelerinde dahil olduğu Bağdat Paktın oluşturulması Paktın dışında kalan Mısır gibi bir kısım Arap devletinin Türkiye’ye karşıt cephe almasına sebep olurken bir kısım Arap devletinin de çıkarlarına uygun olmasından dolayı desteğine tabii olmuştur. Ancak, bazı Arap devletlerinin Paktın içerisinde yer alması İsrail’in hem Pakta hem de İsrail’in Türkiye ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Mısır bölge hâkimiyeti ve İsrail’e olan karşıtlığından dolayı bu oluşuma ve Türkiye’ye karşı yaklaşım sergilerken, İsrail ise Arap ülkelerinin içinde olduğu bu Paktın kendisine karşı bir tehdit olduğu algısı taşımıştır. İsrail basınından Haboker, Jewish Observer gazeteleri gibi basın organları da Türkiye’nin Orta Doğu özelinde Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini ve İsrail konusunda ki yaklaşımları eleştirmekten geri durmamıştır. İsrail’in Mısır’a karşı girişmiş olduğu silahlı saldırı Türkiye’nin İsrail’e olan yaklaşımını değiştirmiştir.

Türkiye’nin İsrail ile olan ilişkileri Süveyş krizi sonrası olumsuz yönde etkilenmiş olsa da süreç içerisinde ne Arap devletlerinin tutumunu ne de İsrail’in Türkiye’ye yaklaşımını değiştirmiştir. Türkiye’nin yaklaşımı gerek Arap Devletlerinin gerekse İsrail’in sonradan Türkiye’ye karşı izlediği politika göstermiştir ki, Türkiye’nin Süveyş konusundaki tutumu Arapları kazanmaya yetmediği gibi, İsrail’i de bir kere daha gücendirmiştir. Ayrıca Süveyş krizi ile yaşananlar Filistin meselesi ve Orta Doğu’da Mısır gibi devletlerle ilişkilerini de etkilemiştir. Batılı devletlerin tutumuna göre İsrail ve Orta Doğu politikalarını şekillendirmiş olan Türkiye’nin Filistin meselesine yaklaşımı da bazen dini ve kültürel bağlara dayandırılmış olsa da genel olarak Batılı devletlerin tutumlarına göre şekillenen politikalar ışığında devam etmiştir. Bu bağlamda Türkiye Filistin meselesinin Birleşmiş Milletler Kurulunun kararları doğrultusunda çözüme kavuşmasını, bu meselenin adilane ve nihai olarak çözümünden yana olduğunu açıkça belirtmiştir. Zaman zaman Filistin meselesi ve Orta Doğu ile ilgili meselelerde Türkiye İsrail’e karşı aksiyon almakta tereddüt etmemiş ve Süveyş krizinde olduğu gibi İsrail’deki Büyükelçisini geri çekmesine kadar varmıştır. 1958 yılına gelindiğinde ise Orta Doğu’da yaşanan gelişmeler ne Filistin meselesinin çözümünü ne de bölgedeki istikrarı olumlu yönde etkilememiştir. Irak’ta yaşanan darbe Bağdat Paktı’nın sonlanmasına sebep olurken Filistin meselesinin daha da çıkmaza girmesine neden olmuştur. Ayrıca, İsrail her ne kadar Türkiye tarafından resmi olarak tanınmış olsa da iki ülke ilişkileri Filistin meselesi ve Türkiye’nin Orta Doğu ülkeleriyle olan ilişkileri kapsamında inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Genel olarak bakıldığında zaman Türkiye’nin İsrail ile olan ilişkileri Filistin meselesi başta olmak üzere diğer sorunlar nedeniyle tam anlamıyla olumlu bir seyir izlememiştir. Türkiye İsrail arasında ekonomik ilişkilerde dönem dönem olumlu gelişmeler yaşanmış olsa da bölgede yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler ve Arap-İsrail ilişkileri Türkiye’nin İsrail ile olan ilişkilerini etkilemiş, ikili ilişkiler inişli çıkışlı bir süreçle devam etmiştir. Sonuç olarak, 1948-1958 yılları arasında Türkiye’nin İsrail ile olan ilişkileri, Orta Doğu politikası ve Filistin meselesine yaklaşımı, bölgesel ve uluslararası dinamiklerin etkisi altında şekillenmiştir. Bu bağlamda Türkiye, bir yandan İsrail ile olan ilişkilerini geliştirmeye çalışırken, diğer yandan da Arap dünyası ve Filistin ile olan ilişkilerini dengelemeye özen göstermiştir.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi

Resmi Yayınlar

T.B.M.M Tutanak Dergisi.

Kitap ve Makaleler

“Mısırdaki Hükümet Darbesi”, *Akşam*, 24 Temmuz 1952.

“İsrail’e Elçiliğimizi Geri Aldığımızı Bildirdik”, *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1956.

“Kore Savaşına 4500 Kişilik Bir Askeri Kuvvetle Katılıyoruz”, *Son Posta*, 26 Temmuz 1950.

“Kore’de Hizmet Etmek Üzere Birleşmiş Milletler Emrine Asker Veriyoruz”, *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1950.

“Kore Harbine Dörtbinbeşyüz Kişilik Kuvvet Gönderiyoruz”, *Milliyet*, 26 Temmuz 1950.

“Kore’ye 4500 Asker Veriyoruz”, *Zafer*, 26 Temmuz 1950.

“Lizbon’a Gidecek Türk Heyeti”, *Akşam*, 18 Şubat 1952.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Cilt I (1914-1980). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 10. Baskı, 1994.

Armaoğlu, Fahir. *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989.

Aygen, Cemal. “Memleketimizde Seçimler ve Neticeleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*: XVII, 1 (Mart 1962): 203-287.

Black, Ian. *Komşular ve Düşmanlar Filistin ve İsrail’deki Araplar ve Yahudiler 1917-2017*. Çev. İrem Sağlamer, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2018.

Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları, 2008.

Duman, Sabit. *Modern Ortadoğu’nun Oluşumu*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 1. Baskı, 2010.

Duran Mehmet Ali. *İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye Üzerinden Yapılan Yahudi Göçleri (1939-1945)*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2021.

Dursun, Davut. “Bağdat Paketi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1991:446-447.

Erkin, Feridun Cemal. *Dışişlerinde 34 Yıl*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.2, 2.Kısım, 1986.

Findlley, Carter V. *Modern Türkiye Tarihi, İslam, Milliyetçilik ve Modernlik*, Çev. Güneş Atas, İstanbul: Timaş Yayınları, 1. Baskı, 2011.

Gönlübol, Mehmet. Ülman, Haluk. *Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt I 1919-1973*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları, 5. Baskı, 1982.

Hale, William. *Türk Dış Politikası 1774-2000*. Çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik Yayınları, 2003.

Halloum, Ribhi. *Belgelerle Filistin Dün, Bugün, Yarın*. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1989.

Hollstein, Walter. *Filistin Sorunu, Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi*. Çev. Cemal A. Ertuğ. İstanbul: Yücel Yayınları, 1975.

Karaçay Çelik, “Yaşam. Irak’ta Arap Milliyetçiliği ve Gençlik Örgütlenmeleri”, *Anasay*, S. 22, 2022: 343-362.

Karpat, Kemal H. *Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. Çev. Recep Boztemur, Ankara: İmge Kitabevi, 1 Baskı, 2001.

- Karpat, Kemal H. *Türk Dış Politikası Tarihi*. Çev. Onur Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 5. Baskı, 2020.
- Karpat, Kemal H. *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*. Çev. Recep Boztemur, İstanbul: Timaş Yayınları, 4. Baskı, 2019.
- Kissinger, Henry. *Diplomasi*. Çev. İbrahim H. Kurt. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 17. Baskı, 2018.
- Kürkçüoğlu, Ömer. *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1972.
- Levi, Avner. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 1996.
- Mansfield, Peter. *Ortadoğu Tarihi*. Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul: Say Yayınları, 1. Baskı, 2012.
- Meyer, Karl E. Brysac, Shareen Blair. *Orta Doğu Tarihi*, Çev. Emine Eminel, Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2016
- Özmen, Süleyman. *Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*. İstanbul: IQ KÜLTÜR Sanat Yayıncılık, 2001.
- Soysal, İsmail. "1955 Bağdat Paktı", *Bellekten*. 55(212), (1991): 179-238.
- Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, 2020.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem IX, Cilt 2, Birinci Birleşim, 01.11.1950.
- Turan, Ömer. *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, İstanbul: Acar Matbaacılık, 2003.
- Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar Cilt I: 1919-1980*, Edt. Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları, 15. Baskı, 2009.
- "Türk-İrak Pakıtının İmzası Geniş Memnunluk Yarattı", *Akşam*, 25 Şubat 1955.
- Yalman, Ahmet Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim, Geçirdiklerim*, Cilt: IV, (1945-1971), İstanbul: Yenilik Basımevi, 1970-1971.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Son Posta

Milliyet

Zafer

